

РОЗВИТОК АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ

РУДИЧ А.І.,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

У статті розглянуто теоретичні засади та практичний досвід впровадження кластерних мереж у сферах виробництва продукції та надання послуг, що дасть змогу в регіоні повніше розв'язувати економічні й соціальні проблеми територій, раціонально використати природні ресурси, робочу силу, науковий, освітнянський і культурний потенціали, зберегти та оздоровлювати навколишнє природне середовище.

In the article theoretical principles and practical experience of introduction of cluster networks are considered in the spheres of production of goods and grant of services, which will enable in a region complete decide of economic and social problems of territories, rationally to use natural resources, labour force, scientific, elucidative and cultural potentials, keep and ozdoronyhuvati a natural environment.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний процес глобалізації характеризується залежністю темпів економічного розвитку країни від інтеграції зі світовою економікою, процесами переміщення капіталів і технологій, міжнародними науково–технічними зв'язками аграрному секторі. Переведення аграрного комплексу України на інноваційний шлях розвитку задекларовано в численних нормативно–правових документах [1с.17]. До них зокрема належать стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 роки „Шляхом європейської інтеграції”, „Про основні засади державної аграрної політики до 2015 року” і Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. Основна увага Державної програми приділяється підвищенню ефективності аграрного сектора, а також збільшенню обсягів виробництва валової продукції сільського господарства.

Проте досягти таких результатів буде не можливо без створення та впровадження техніко–технологічних досягнень у виробництві та розвитку організаційних форм інноваційної, в тому числі кластерів. Саме кластери, як свідчить світова практика, зарекомендували себе, як активні „точки зростання” економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із основних підходів повної реалізації потенціалу і підвищення конкурентоспроможності АПК на регіональному рівні є створення

кластерів, в межах яких відбувається поєднання виробничих процесів з науково-інноваційною діяльністю. Теоретичні й практичні питання територіальної організації розвитку аграрного сектору економіки досліджуються у наукових працях вітчизняних і зарубіжних економістів. Зокрема, обґрунтуванню напрямів інноваційного розвитку аграрного сектору України присвячені праці П.Т.Саблука [2], А.В.Іванько [4], М.Ф.Кропивки [5], О.М.Ціхановської [8], Д.І.Мазоренка, І.О.Белебехи. Економіко-математичне обґрунтування інноваційного розвитку аграрного сектора здійснила у своїх дослідженнях Н.К.Васильєва. Основними факторами, що перешкоджають інноваційному розвитку аграрного сектора вищезазначені науковці вважають недостатню фінансову та інфраструктурну підтримку науково-інноваційної діяльності з боку держави. Тому виникає необхідність пошуку нових можливостей використання в Україні, насамперед вже існуючих у світі кращих зразків систем господарювання [3 с.25].

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в узагальненні теоретичних засад та розробці методичних і практичних рекомендації щодо формування кластерної системи для підприємств аграрної сфери. З метою досягнення узгодженості цілей діяльності підприємств АПК має бути сформована певна системна концепція, яка б сприяла такому розвитку. Ця концепція повинна дати методологічні й структурні основи щодо комплексного соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показує світовий досвід, у наш час під вплив глобалізації підпадає дедалі більша частина території планети, що інтенсивно змінює конфігурацію сучасної світової економіки, в тому числі й аграрної, тому змушує формувати нові, ефективніші економічні структури.

Все ширше для економічних перетворень застосовується кластерна система організації виробництва. Це спрямування знаходить відгук і в Україні. Адже, як вважають провідні вітчизняні вчені, суттєвою перешкодою економічному розвитку агропромислового виробництва в нашій країні є недостатня інтеграція, слабкість зв'язків між виробниками сільсько-господарської сировини, переробними підприємствами і науковими-ми установами. В розвинутих країнах це долається шляхом створення кластерів – об'єднань з урахуванням галузевих ознак. На ринку в даному випадку конкурує не окреме підприємство, а їх комплекс – кластер.

В кінці 90-х років в Україні набула поширення така регіональна організаційна форма інтеграції як агропромислові асоціації, об'єднання, корпорації з виробництва, переробки і реалізації продукції. Таким прикладом є створена в 1996 році асоціація „Полтавамолоко”, діяльність якої організована в інтересах підприємств і організацій які входять до її складу. Переважна більшість яких це молокопереробні підприємства області. Основною метою асоціації є забезпечення стабільного функціонування і розвитку переробних підприємств, на основі повного господарського розрахунку та самофінансування, сприяння розвитку молочної промисловості та конкуренції. Проте її засновниками стають тільки переробні підприємства, що диктують стратегії розвитку тільки з власної позиції. Жодного учасника, який би представляв сільськогосподарське підприємство, не зареєстровано за весь період діяльності.

Таким чином можна впевнено сказати, що в асоціації представлені інтереси тільки переробної промисловості, тому сьогодні слід шукати нових шляхів економічних взаємовідносин між товаровиробниками та переробними підприємствами та удосконалювати агропромислову інтеграцію.

Метод кластеризації активно застосовується під час аналізу й здійснення аграрної політики в розрізі регіонів, з метою визначення рівня спеціалізації та концентрації агропромислового виробництва, ефективності державних заходів підтримки і сприяння галузевому розвитку, оцінки товарного забезпечення й міри задоволення споживчих потреб населення. Крім того в аграрній економіці з використанням цього методу ранжують широкомасштабні сукупності суб'єктів діяльності, в результаті чого одержують узагальнену інформацію про тенденції та перспективи розвитку певної галузі в цілому.

Основною передумовою вибору саме цієї методології аналізу розвитку галузі є сучасна тенденція до скорочення кількості підприємств-виробників сировини через їх низьку конкуренто-спроможність у нових ринкових умовах, що характеризуються загостренням конкуренції на внутрішньому ринку у зв'язку із нещодавно набутиим членством України в СОТ [1].

При функціонуванні кластерів проявляється синергетичний ефект від взаємодії підприємств, які взаємопов'язані з випуском певного виду продукції. В кластері передусім забезпечується об'єднання зусиль підприємців, органів управління, суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності на певній території, що дає

переваги у конкурентній боротьбі, сприяє впровадженню інновацій і раціональної організації постачання, виробництва й збуту, завдяки підвищенню конкурентоспроможності продукції, проведенню гнучкої політики, необхідної в умовах сучасної ринкової кон'юнктури [5].

Можливість одержання кращих економічних результатів у кластері досягається за рахунок використання переважно горизонтальних зв'язків, спеціалізації та компліментарності учасників (структурно–функціональної взаємодоповнюваності їх у виробничому процесі). Головною ідеєю цієї концепції стає орієнтація діяльності підприємств на кінцевий результат: ступінь задоволення ринкових потреб послугами чи продукцією, яка випускається їх виробництвами, та впливу їхньої діяльності на всебічний розвиток територій і ріст добробуту населення.

Ряд вчених відносять до кластерних систем і кооперативно–господарські об'єднання малого, середнього та великого бізнесу з радіальною структурою, для яких характерним є: наявність великого підприємства–лідера, яке визначає господарську, інноваційну та інші стратегії розвитку, стійкість господарських зв'язків учасників системи у рамках її виробничих програм, чітко виділений інтегруючий фактор (продукт чи послуга). Переваги кластерного утворення для його учасників мають об'єктивний характер, тобто не залежать конкретно від жодного з них, що робить кластер стійкішим порівняно з об'єднаннями іншого типу.

Створення кластерів особливо актуально, коли реформування агропромислової сфери дедалі більше торкається рівня територіальних громад, економічна самостійність яких наданому етапі розвитку підвищується, що породжує нові, складніші задачі, які вимагають і нових шляхів розв'язання. У кластери об'єднуються сільгоспвиробники й промислові підприємства, передусім переробні та торгівельні фірми.

Як показує світовий досвід функціонування аграрного сектору, виробники сільськогосподарської продукції можуть нормально існувати лише за наявності зовнішньої підтримки. Тому державна політика має бути спрямована на підтримку й сприяння розвитку процесів концентрації, інтеграції, кластеризації в агропромисловому виробництві.

Звідси і постає питання про необхідність обґрунтування та розробки моделей агропромислових кластерів регіонів з наступною їх апробацією в кількох областях нашої держави і після відпрацювання — впровадження по всій Україні на місцевому, регіональному та

національному рівнях. Виходячи з того, що до кластера входить велика кількість учасників, це може суттєво знижувати оперативність їхньої роботи. Тому пропонуємо формувати в складі кластера технологічні підкластери, в які входять члени кластера, що беруть участь в його роботі з більш–менш однотипними, замкнутими сукупностями робіт чи операцій. Так, наприклад, розглядаючи молокопродуктовий кластер Полтавської області необхідно зазначити, що до його складу входять такі підкластери:

1) аналіз і виробництва молока; його охолодження;

2) аналіз та переробка молока (виробництво кисломолочної продукції, сирів твердих);

3) аналіз та виробництво сухого молока та продуктів дитячого харчування (де основним видом продукції є сухі суміші).

Із кластером молокопродукції також тісно взаємодіють кластери–споживачі продукції: кластери рослинництва (використання органічних добрив на етапі виробництва молока), кластери м'ясопродуктів (для корму телят; для виробництва м'ясної продукції).

У ході розробки схем формування та функціонування кластерних агропромислових утворень потрібно брати до уваги нижчезазначені фактори. Стрижнем змін у сучасній економіці, відповіддю на розширення процесів глобалізації є процес кластеризації.

Особливо важливим на початкових етапах кластеризації є застосування з боку органів державної влади законодавчого й адміністративного впливу, спрямованого на забезпечення спільності інтересів для створення умов щодо прояву ініціативи керівництва регіону, місцевих підприємницьких структур і наукових організацій аграрної галузі з метою активізації підприємницької діяльності, а також підтримка ініціативи регіону про формування кластерних структур керівництвом вищих рівнів та підприємцями регіону.

Передача частини повноважень на регіональний рівень, що дає можливість ефективніше розробляти й реалізовувати територіальні програми, тобто відбувається сприяння розвитку самоврядування території за рахунок кластерів.

Особливо важливим фактором при створенні агропромислового кластера є як територіально близьке розташування його виробництв на інших структурах, так і близькість до постачальників ресурсів та до споживачів. Це пояснюється:

а) всезростаючою вартістю перевезень, котра стає вагомим складовою витрат на виробництво сільгосппродукції, а особливо

молока;

б) постійною взаємодією з постачальниками ресурсів та переробними підприємствами;

в) постійними контактами зі споживачами.

Близькість до ресурсів значно підвищує ефективність закупівель, знижує ризик при проведенні останніх.

Висновки. Кластерний підхід до організації та управління агропромисловим виробництвом дає можливість підвищити продуктивність учасників кластера, взаємодоповнюваність при виробництві сільгосппродукції дає можливість поліпшення її якості та інших параметрів (характеристик) підвищення за рахунок попиту на неї. Створення й розвиток кластерів у нашій країні стримують: низький рівень узгодженості дій різних ланок агропромислового виробництва; недостатня розвиненість територіальних кооперативних структур; занадто тривале виконання окремих планів і програм різного рівня щодо соціально–економічного розвитку територій.

Створення в галузях АПК інтегрованих виробництв та технічне їх переозброєння комплексно вирішують організаційні, економічні і технологічні проблеми забезпечення внутрішнього ринку продукцією. При створенні кластерів необхідно орієнтувати їх на інноваційність у своєму розвитку, на використання досягнень інформаційних і комунікаційних технологій, розвиток майстерності, підприємницької активності. Кластерна та інші кооперативно–комплементарні моделі діяльності й розвитку як виробництва, так і інших сфер у регіонах значно сприятимуть поліпшенню виконання програм соціально–економічного сталого розвитку сільських територій.

Література.

1. Амбросов В.Я. забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України в СОТ / В.Я.Амбросов, В.М.Онегіна // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 16–19.

2. Бакум В.В. Методологія розробки агропромислових кластерних утворень регіону / В.В.Бакум // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 38–41.

3. Васильєва Н.К. Математичні моделі інноваційного розвитку в аграрній економіці: Монографія / Н.К.Васильєва // – Дніпропетровськ: РВВ ДДАУ, 2007. – 348 с.

4. Іванько А.В. Методичні підходи з організації агропромислового виробництва на кластерній основі / А.В.Іванько //

Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 27–30.

5. Кропивко М.Ф. Особливості формування регіональних агропромислових кластерів / М.Ф. Кропивко, Д.І. Мазоренко, І.О. Белебега, В.В. Бакум // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 7–15.

6. Рибаченко О.М. Дослідження аналізу перспектив галузевого розвитку / О.М. Рибаченко // Економіка АПК. – 2008. – № 9. – С. 32–38.

7. Саблук П.Т. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / Саблук П.Т. // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 3–12.

8. Ціхановська О.М. Кластеризація як новий методичний механізм розвитку сільських територій / О.М. Ціхановська // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 153–155.